

PRAVNI ZNAČAJ PARNICA O RASTAVI OD STOLA I POSTELJE

Dr Fr. Herman.

(DE CHARACTERE IURIDICO CAUSARUM SEPARATIONIS A TORO ET MENSA)

S u m m a r i u m. In praesenti dissertatione agitur de ambitu et sensu, quem recipiunt cc. 1903 et 1989 CIC ex novissimo responso Pontif. Comm. Interpret. (AAS, 1941, 173), quo causae separationis coniugum recenseri debeant inter causas quae nunquam transeunt in rem iudicatam.

Primo exponitur, quid sub statu personarum et causis de eodem in iure canonico sit intelligendum, deinde disputatur de causis matrimonialibus quatenus sunt causae de statu personarum. Sub hoc respectu illustrari conatur iuridicus character causarum separationis coniugum et historice inquiritur quaestio de re iudicata quoad sententias in hisce causis. Remanens in hac quaestione dubium ex parte Rvmi D. Archiepiscopi Zagrebiensis S. Sedi ad solvendum propositum, solutum est definitive novissimo responso Comm. Interpret., cuius proprius sensus et ambitus: iuridicae consequentiae theoreticae ac practicae responsi exhibentur et explicantur.

Pitanje o tom, kakav pravni značaj imaju ženidbene parnice o rastavi od stola i postelje, bilo je u kanonističkoj nauci i prije i poslije Kodeksa, prijeporno. Spor je bio u pitanju, da li ove parnice također spadaju među parnice o stališu (stališne ili statusne parnice, causae de statu personarum) i u vezi s time, da li presude u parnicama o rastavi od stola i postelje postaju samo izvršne (executivae), ali nikada ne zadbivaju konačne pravne moći (nunquam transeunt in rem iudicatam).

Status i statusne parnice.

S t a t u s¹ u strogo jurističkom smislu (= osobni statut) pravna je uredba, koja nije postojala u klasičnom kanonskom pravu, pa se o statusu u dekretalnom pravu i u njegovim izvorima jedva može nešto pronaći. Zato ni stara kanonistička

---

¹ Mažuranić (Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik, Zagreb, 1920, str. 1936 sl.) bilježi za »Status« ove hrv. riječi: stal, stališ i stalež, dok Broz-Ivekovićev Rječnik hrvat. jezika, Zagreb 1901, II, 464 ima samo riječ »stalež«.

nauka nije nigdje ex professo pretresala pojam i uredbu de statu personarum.² U rimskom se pravu označivao riječju status položaj čovjeka u državnom pravnom poretku. Sadržaj statusa su osnovna pravna dobra i pravna sposobnost, pa rimsko pravo razlikuje tri vrste statusa: libertatis, (liberi seu ingenii, libertini, servi), civitatis (cives romani, latini, peregrini) et familiae (paterfamilias, cognati etc.). Sve tri vrste statusa zajedno tvore caput i pripadaju samo punopravnom rimskom građaninu.³

»Status personarum« kao juristički pojam i crkveno-pravnu uredbu uveo je u kanonsko pravo tek novi Kodeks (1917), i to u procesno pravo u odredbama kanona 1701 i 1903. U k. 1701 propisuje Kodeks, da pravo na pokretanje parnice, kojoj je predmetom stališ nikada ne zastaruje (»actiones autem de statu personarum nunquam extinguuntur«), a u k. 1903 određuje, da takove parnice nikada ne zadobivaju konačne pravne moći (»causae de statu personarum nunquam transeunt in rem iudicatam«)⁴ Da su to posve nove odredbe, kojih uopće nije bilo u dekretalnom pravu dokazuje i to, što u izdanju Kodeksa s oznakom izvora (ed. cum fontium adnotatione ab Em. Petro Card. Gasparri, Romae 1917) nisu za ove kanone (1701 i 1903) navedeni nikakovi izvori (ranije odredbe).

Zato su se kanonisti ovdje našli pred sasvim novim problemom,⁵ preko kojega autori poslije Kodeksa ili mukom prelaze⁶ ili su njihova tumačenja nesuglasna i manjkava.⁷

² Kanonistička nauka neposredno prije Kodeksa govorila je »de statibus Ecclesiae« ili »de statibus ecclesiasticis« izlažući crkvene ustavne propise (De constitutione Ecclesiae) i razlikovala je ovdje samo tri staleža: klerički, lajički i redovnički. V. Laurentius, Institutiones iuris can., Friburg. Brig., 1904, ed. 3, 44; Aichner, Compendium Jur. eccl., Brixinae 1905, ed. X, 180; Sägmüller, Lehrbuch des kath. Kirchenrechts, Freib. Br., 1909, 2 ed., 170.

³ Vd. Baron-Srepol, Institucije rim. prava, Zagreb 1913, 24.

⁴ No opći termin »status« upotrebljava Kodeks mnogo puta u najraznovrsnijim vezama i značenjima. V. Köstler, Wörterbuch zum Codex Juris Canonici, München, 1927, 336; Mörsdorf, Die Rechtsprache des Codex Juris Canonici, Paderborn 1937, 125.

⁵ Noval, De processibus, Torino-Roma, 1920, I, 444; »... causae de statu personarum: huiusmodi locutio est nova in hac re.«

⁶ Vd. n. pr. Eichmann, Lehrbuch des Kirchenrechts, Paderborn 1923, 551 i 587; Prümmer, Manuale iuris eccl., Friburgi Brig., 1920, 549 i dr.

⁷ Vd. n. pr. Coronata, Institutiones iuris can., Taurini 1923, III, 126 i 344; Cappello, Summa iuris can., Romae 1936, III, 174 i 284; Lega-Bartocetti, Commentarius in iudicia ecclesiastica, Romae 1938, I, 475; Jone, Gesetzbuch des Kanonischen Rechtes, Paderborn 1940, III, 106 i 230, i dr.

Već pri određivanju samoga pojma »status personarum« postoje kod autora znatne razlike i neslaganja.⁸

Držimo, da je taj pojam s jurističkog gledišta najbolje odredio Chelodi⁹ i za njim Michiels.¹⁰

Status (stalež ili stališ) u strogom smislu je pravni položaj osobe, po kojemu se po odredbi zakona ravna njezina pravna sposobnost. U širem i izvedenom smislu uzima se kao stališ i svaki stalni životni položaj ili zvanje. U pravom i strogom smislu postoje u Crkvi samo tri stališa: duhovnički (klerički) i svjetovnjački (lajički) po božanskom pravu, i redovnički po crkvenom pravu. U širem smislu govori se o stališu ženidbenom (bračnom), o stališu svećeničkom, pa o stališima: trgovačkom, vojničkom, radničkom itd.

Od ovoga smisla, u kojemu se uzima osnovni pojam »status«, ovisi i značenje riječi: »stališna parnica (actio seu causa de statu personarum), o kojoj se govori u kk. 1701 i 1903.¹¹ To su svakako takove parnice, u kojima je predmetom sudskog rješavanja sama pripadnost¹² jednomu od stališa u strogom smislu, dakle duhovničkom (de valore s. ordinationis),

⁸ Vd. Roberti, De processibus, Romae 1926, I, 147 i II, 248; Wernz-Vidal, De processibus, Romae 1927, I, 311 i 583; Sipos, Enchiridion iuris can., Pécs, 1940, ed. 4, 104 i 184; Mörsdorf, na nav. mj., 125.

⁹ Chelodi, Ius de personis, Tridenti, 1922: »Status, proprie, est iuridica conditio personae, stabili modo lege inducta, ex qua illius capacitas iuridica dimittitur. Latiori sensu, et consequenter, est stabile vitae institutum. Hoc sensu loquimur de statu mercatorum, militum, opificum, aut etiam de statu sacerdotali, matrimoniali etc. in quibus omnibus acceptionibus vox »status« plus minusve proprie, non autem stricte iuridice sumitur.«

¹⁰ Michiels, Principia generalia de personis in Ecclesia, Lublin 1932, 18; »Diversitas personarum quoad actualem capacitatem iuridicam, seu, quod idem est, diversus status personalis, cujus ratione baptizati diverso jure utuntur, a pluribus pendet personarum adjunctis, praepriis vero a diversis qualitatibus, quibus vestiuntur, et a diversis circumstantiis, in quibus versantur. Ad ipsum vero legislatorem pertinet determinare quanam personarum qualitates quanamque circumstantiae de facto producant, et quanam mensura, diversam conditionem iuridicam.«

¹¹ Riječi: iudicium, actio, causa, processus juristički su termini, koji imaju određeno i različito značenje, ako se uzimaju u strogom smislu, ali se mnogo ne razlikuju i mogu značiti isto, ako se uzimaju u širem značenju. Vd. Mörsdorf, 288 sl.

¹² Predmetom je dakle statusne parnice ustanovljenje jedne prijeporne pravne činjenice (pripadnost stališu), zato su statusne parnice deklaratorne prirode i po usvojenom mišljenju kanonista ne spadaju ni među lične ni među stvarne parnice (k. 1701), nego su zasebna vrsta parnice. Vd. Roberti, I, 147; Wernz-Vidal, 222.

lajičkom (de valore baptismi) ili redovničkom (de valore s. professionis), ali se stališnim parnicama mogu smatrati i takove, u kojima se ne radi o ovoj trovrsnoj stališkoj pripadnosti u strogom smislu, nego o stališu u širem smislu. Dapače se među statusne parnice mogu brojati i takove, u kojima nije predmetom spora sama pripadnost stališu, nego samo stališka prava ili obveze. Koji se životni položaj u kanonskopravnom smislu smatra takovim stališem i koja su stališka prava i dužnosti u takovoj vezi s pripadnošću stališu, da su također predmetom stališne parnice, to ovisi posvema o zakonodavcu odnosno o pozitivnoj njegovoj odredbi.¹³

Svima statusnim parnicama pripadaju po sadanjem kanonskom procesnom pravu dvije osebnosti: 1) one nikada ne zastarjevaju tj. pravo na pokretanje parnice ne gubi se zastarom (k. 1701) i 2) one ne postaju nikada pravomoćne tj. presude u tim parnicama nikada ne zadobivaju konačne pravne moći. (k. 1903).

¹³ Uvidom u zakonske nacрте, koji su predhodili novomu Kodeksu kanonskog prava ustanovili smo, da je u svih sedam nacрта za kanon 1903 bilo predviđeno, da se iscrpno i izrijekom navedu parnice, u kojima presude nikada ne zadobivaju pravne moći. Još u posljednjem nacrtu (Schema G) glasilo je taj kanon ovako: »§ 1. Nunquam transeunt in rem iudicatam causae de statu personarum, in quibus nempe agitur de sacro vinculi matrimonii et ordinis sacri. § 2. Sed ex duplici sententia conformi ex his causis consequitur, ut ulterior propositio non debeat admitti, nisi novis prolatis iisdemque gravibus argumentis vel documentis.« (Roberti, Codicis Iuris Canonici schemata, Lib. IV, De processibus, Civitas Vaticana, 1940, 448 sl.) Protivno nacrtima uzakonjeni tekst kanona 1903 određuje posve općenito, da nema pravomoćnosti u statusnim parnicama uopće ostavljajući zakonodavcu, da naknadno bilo autentičnim tumačenjem bilo posebnom odredbom ustanovi, koje se parnice moraju smatrati statusnim parnicama.

¹⁴ To može da bude do slučaja zajedno i prva i zadnja presuda. »Res iudicata habetur ex duplici sententia conformi, vel ex unica sententia ubi nulla in iure conceditur appellatio (can. 1902,3—1880), vel etiam ubi ius non obstat appellationi, sed haec tempore utili interposita non fuit (can. 1881), aut rite interposita coram iudice a quo, deserta fuerit coram iudice ad quem (can. 1902,2), sive ab appellante (cann. 1883—1886), sive a partibus litigantibus, qui nullum actum processualem per annum posuerint, quin aliquod obstiterit impedimentum (can. 1736). perempta videlicet instantia in gradu appellationis.« S R. Rota, 20 jun. 1922, Nullit. matrim. quaestio incidentalis de re iudicata. AAS, 1922, 601.

Presude u statusnim parnicama samo su izvršne, a nikada pravomoćne.

Svaki je parnični spor konačno riješen zadnjom presudom: po njoj postaje predmet spora presuđena stvar (res iudicata). Zadnja je presuda ona, protiv koje stranke nisu prizvale na viši sud ili protiv koje nema više priziva. Takova zadnja presuda¹⁴ dobiva pravnu moć (»facit ius inter partes« k. 1904 § 2), postaje pravomoćnom. U dekretalnom pravu ustaljen je za to tehnički izraz: »sententia transit in rem iudicatas.«¹⁵

Uredba rei iudicatae sadržavala je već u rimskom pravu dva učinka: 1) Pravo na izvršenje presude (sententia executioni mandari potest, k. 1917 § 1): ovo se pravo može posebice utužiti (actio rei iudicatae«¹⁶ i prisilno ostvariti (izvršenje, ovrha, executio) na temelju posebne sudske odluke o izvršenju (executorium iudicis decretum, k. 1918).¹⁷ 2) Takova parnica, koja je završena pravomoćnom presudom ne može se ponovno ispravdavati, jer to priječi prigovor presuđene stvari (exceptio rei iudicatae, k. 1904 § 2). Jednom pravomoćno presuđena stvar (res iudicata) konačno i zauvijek (k. 1629 § 1) smeta, da se u toj stvari ponovno pokrene parnica (k. 1904 § 2).¹⁸

Međutim se je u dekretalnom pravu ustalila iznimna uredba, po kojoj su konačne presude u stanovitim parnicama imale samo prvi učinak presuđene stvari (rei iudicatae) tj. pripadalo im je pravo izvršnosti, ali im nije pripadao drugi tj. one nikada nisu zadobivale konačne pravne moći u tom smislu, da se ne bi mogle ponovno pokretati (retractari,

¹⁴ Vd. Mörsdorf, 350. Uredba »res iudicata« preuzeta je u kansonsko pravo iz Justinijanovih institucija rimskog prava (vd. Baron-Šrepel, 506), »Res iudicata in foro ecclesiastico secundum ius Iustinianum intellecta est, non secundum modum et subtilitates iuris romani classici, de cuius sensu multae etiam ultimo tempore fiunt disputationes.« Wernz-Vidal, 350.

¹⁵ Vd. Roberti, I, 360; II, 244.

¹⁷ Vd. kk. 1920 i sl. »Legislator, qui in omni lege ferenda bonum commune quaerere debet, sententias hisce in adiunctis merito firmas et irrevocabiles esse voluit, quia boni publici magis interest ut controversiae inter subditos insolutae non maneant, quam quod in singulis casibus iudiciales sententiae veritati et iustitiae apprime congruant.« S. R. Rota, I, c.

¹⁸ U rim. pravu »exceptio rei iudicatae« Vd. Baron-Šrepel, 507. Obnova takove pravomoćno presuđene parnice moguća je samo iznimno tj. povratom (restitutio in integrum, k. 1905).

novo examini subiici, nova causae propositio) zbog prigovora presuđene stvari (ex exceptione rei iudicatae). Ovakove su presude samo konačne i izvršne (sententiae definitivae factae executivae, executioni mandatae), ali nikada ne postaju konačno pravomoćne u punom smislu (nunquam transeunt in rem iudicatam).¹⁹

U dekretalnom pravu nije postojala opća norma, po kojoj bi se moglo odrediti, koji su to predmeti, u kojima presude nikada ne dobivaju konačne pravne moći, nego je te predmete određivala kanonistička nauka bilo na temelju kriterija božanskog prava (»sententiae quae fovent peccatum«) bilo na temelju pozitivnih odredaba u dekretalima,²⁰ ali je u tom vladala znatna nesuglasnost i pometnja.

Zato je novi Kodeksa za ovu iznimnu uredbu o nepravomoćnosti nekih presuda donio sasvim novu uredbu u kanonu 1903, u kojoj je uzakonjena opća norma, da presude u statusnim parnicama nikada ne dobivaju konačne pravne moći: »Nunquam transeunt in rem iudicatam causae de statu personarum« (k. 1903).²¹

Ženidbene parnice kao statusne parnice.

Već smo gore izložili, da se iz opće norme kanona 1903 ne mogu sa sigurnošću navesti i izbrojiti sve one parnice, koje se moraju ili mogu smatrati statusnim parnicama i da to ovisi i dalje posvema o zakonodavcu i njegovoj odredbi, koju može dati i posebnim rješenjem ili autentičnim tumačenjem. Na svaki način spadaju među statusne parnice one, koje su i po

¹⁹ Vd. Roberti, II, 247; Wernz-Vidal, 483. »Ut regula generalis traditur, quod sententia, cuius observantia nutrit peccatum, nunquam transit in rem iudicatam, cum neque praescriptio neque consuetudo valeat nutritiva peccati.« — Pirhing, Ius can., Lib. II, Tit. 27, n. 49.

²⁰ »Iure Decretalium DD. varia ratione plures sententias excipiebant ab instituto rei iudicatae, veluti matrimoniales, criminales, praesertim in casu rei iniuste condemnati, beneficiales quae vergerent in detrimentum Ecclesiae aut in favorem beneficiati qui vitiose se intromisisset in beneficium vel cuius titulus nullitate laboraret etc. Alii DD. addebant sententias nullas, aut ex falsis documentis, testificationibus, iureiurando emissis, etc.« Roberti, II, 247.

²¹ Tekst k. 1903 kaže: »Nunquam transeunt in rem iudicatam causae de statu personarum« to se može smatrati da je »Schönheitsfehler«. Točno je trebalo reći »sententiae in causis de statu personarum« (ispor. k. 1989).

starom pravu bez sumnje ovamo spadale, a to su: de valore matrimonii; de eius solutione per mortem coniugis; de libertate a vinculo matrimonii initi ob obtentam declarationem nullitatis; de validitate ordinationis aut professionis religiosae.²²

U pogledu ženidbenih parnica novi je Kodeks posebice izrekao, da one spadaju među statusne parnice, jer je izriječkom odredio u kanonu 1989; »sententiae in causis matrimonialibus nunquam transeunt in rem iudicatam.« Kako po k. 1903 samo presude u statusnim parnicama nikada ne dobivaju konačne pravne moći, jasno je da i ženidbene parnice prema Kodeksu spadaju među statusne parnice. Ali ni smisao kanona 1989 nije bio dovoljno jasan. Na ženidbene naime parnice spadaju svi oni pred sud iznešeni sporovi, kojima je predmetom ženidba ili nešto, što je s njom u nužnoj vezi. Izbrajanje svih takovih sporova, koji se mogu smatrati ženidbenim parnicama nije u kanoniističkoj nauci ni stalno ni utvrđeno.²³ Općenito se može reći, da su ženidbene parnice svi oni pred crkveni sud iznešeni sporovi, u kojima se radi o ženidbenoj vezi, o zarukama, te o rastavi od stola i postelje.

I ako kanon 1989 sasvim općenito i bez ograničenja određuje, da ženidbene parnice nikada ne postaju ko-

²² Tako Wernz-Vidal, 583. Drukčije shvaća smisao kanona 1903 Roberti, II, 248 koji s nekom nesigurnošću kaže: »Ex Codice excipiuntur a re iudicata omnes et solae sententiae de statu personarum (c. 1903). Haec autem classis, ni fallimur, latius quam prima fronte apparet extenditur; sane ea comprehendit quaslibet sententias latas circa iura ipsis personis adhaerentia, minime vero quae bona patrimonialia respiciunt«.

²³ Vd. Bened. XIV, De synodo dioecesana, Lib. IX, cap. IX, n. 3 et 4, Berrariae (ed. Manfrè), 1756; Wernz-Vidal, Jus matrim., Romae 1928 ed. 2, 824; Knecht, Handbuch des kath. Eherechtes, Freib. i. B., 1928, 761; Gasparri, Tractatus can. de matrim., Romae 1932, II, 274; Cappello, De matrim., Romae 1939, ed. 4., II, 408; Pregledno Chelodi-Dalpiaz (Jus matrimoniale, Tridenti, 1937, ed. 4, 212): »de omnibus iis quae valorem, licitatem, effectus essentialis matrimonii respiciunt: de vinculi firmitate, vi sponsalium, separatione a toro et mensa, legitimitate prolis, iuribus coniugalibus et similibus. Crimina cum matrimonio connexa (adulterium, abortus etc.) censentur mixti fori. Pariter actio damnorum ex non impletis sponsalibus. (C. I. 2/7, iun. 1918. AAS, 1918, 345).«

²⁴ Tako na pr. Noval (De processibus, Romae 1920, I, 444) broji među statusne parnice samo ove ženidbene parnice: super a) validitate matrimonii; b) inconsummatione matrimonii; c) libertate a vinculo matrimoniali ob assertam mortem coniugis vel declarationem nullitatis matrimonii. Slično i Wernz-Vidal, De processibus, 583 i drugi.

načno pravomoćne, ostalo je ipak spornim pitanjem, da li je ovdje zakonodavac izrazom »*causae matrimoniales*« obuhvatio sve takove parnice, napose i parnice o rastavi od stola i postelje ili izraz ima ovdje užje značenje = *causae matrimoniales de vinculo*.²⁴ Stvar nije bila dovoljno jasna i pitanje je ostalo spornim zbog ovih razloga:

1) Nije postojala izričita odredba o tom, na koje se sve parnice odnosi odredba kanona 1903, napose nije bilo odredbe o tom, da li se parnice o rastavi od stola i postelje smatraju statusnim parnicama.²⁵ Može se reći, da je i prije i poslije Kodeksa bilo opće i usvojeno mišljenje, da parnice o rastavi od stola i postelje nisu statusne parnice, i to zato što presude u tim parnicama dobivaju konačnu pravnu moć i ne spadaju među parnice, koje nikada ne postaju pravomoćne.

2) Među izvorima za kanon 1989 označen je na prvom mjestu *c. lator praesentium* pape Aleks. III (c. 7, X, de *sententia et re iudicata*, II, 27), a onda odredba Benedikta XIV u § 11²⁶ glasovite njegove konstitucije »*Dei miseratione*« od 3. nov. 1841.²⁷ I odredba Aleks. III i odredba Benedikta XIV odnose se očito samo na ženidbene parnice o ženidbenoj vezi (*de vinculo*) i na presude izrečene *contra matrimonium*. Za odredbu Benedikta XIV, koju Kodeks u kanonu 1989 skoro doslovno preuzima kaže još i poslije Kodeksa *Noval* (*De processibus*, I, 445): *Quod tamen erat intelligendum de causis matrimonialibus proprie talibus, seu respicientibus vinculum.*« Moglo se je dakle s razlogom uzeti, da odredbe kanona 1989 sadrže samo staro pravo i ne mijenjaju ga, pa zato njegove odredbe (prema kanonu 6,2) tumačiti u dosadanjem smislu tj. da samo presude u vinkularnim ženidbenim parnicama (*sententiae in causis matrimonialibus*

²⁵ O tomu više u narednom otdjku.

²⁶ Ta odredba glasi ovako: »*Potestas tamen post alteram Sententiam conformem, ut supra, (t. j. novas nuptias contrahere) Coniugibus facta intelligatur, et locum habeat, salvo semper, et firmo remanente iure, seu privilegio causarum matrimonialium, quae ob cuiuscunque temporis lapsum nunquam transeunt in rem iudicatam sed si nova res, quae non deducta, vel ignorata fuerit, detegatur, resumii possunt, et rursus in iudiciale controversiam revocari*« *Fontes*, I, 699. Svi ostali od kard. Gasparrija označeni izvori, preuzimaju samo odredbu Benedikta XIV. To su: S. C. S. O., instr. (ad Ep. Rituum Orient.), a. 1883, tit. V, n. 30 (*Fontes*, IV, 400); S. C. C., instr. 22 aug. 1840 (*Fontes*, VI, 345); i S. C. de Prop. Fide, instr. a. 1883, n. 30 (*Fontes*, VII, 484).

²⁷ *Fontes*, I, 695.

sclet. de vinculo) nikada ne dobivaju konačne pravne moći.

3) Kanonske procesne odredbe za ženidbene parnice preuzete su u novi Kodeks skoro posvema iz konstitucije Benedikta XIV »Dei miseratione« (3. nov. 1741.), koja radi isključivo o vinkularnim ženidbenim parnicama. Zato je izgledalo, da se i procesne odredbe, koje Kodeks donosi pod naslovom »De causis matrimonialibus« (Lib. IV, tit. XX, cc. 1960—1992) odnose samo na vinkularne parnice, tim više što se u tom naslovu nigdje i ne spominju izrijeком parnice o rastavi od stola i postelje niti za te parnice ima kakovih procesnih propisa.²⁸ Pa i provedbeni propisi u poznatoj Instr. S. C. Sacram., 15 aug. 1936 (AAS, 1936, 313—372) za ovaj naslov De causis matrimonialibus, odnose se isključivo na parnice o nevaljanosti braka (de nullitate matrimoniorum). Među tima odredbama Kodeksa nalazi se i kanon 1989, pa se je zato moglo posve ispravno zaključiti, da se i njegove odredbe odnose samo na vinkularne ženidbene parnice.

Pravna snaga presuda u parnicama o rastavi od stola i postelje.

Može se kao sigurno ustvrditi, da su kanonistički pisci mahom i prije i poslije Kodeksa među presude, koje nikada ne postaju konačno pravomoćne (sententiae quae nunquam transeunt in rem iudicatam) izrijeком stavljali samo presude u ženidbenim parnicama, u kojima se radi o ženidbenoj vezi (causae matrimoniales de vinculo) i da nisu u takove parnice brojali i parnice o rastavi od stola i postelje.²⁹

Međutim to ipak nije bilo opće i posve sigurno mišljenje.

²⁸ Prema odredbama u materijalnom ženidbenom pravu u Kodeksu mogu supruzi izvesti rastavu od stola i postelje i na svoju ruku (propria auctoritate) ili postići izvansudbeno administrativnom odlukom Ordinarija (decreto Ordinarii). U smislu odgovora Interpret. Kom. od 25. VI. 1932. (AAS, 1932, 284) treba da se ženidbeni sporovi o rastavi od stola i postelje u pravilu rješavaju ovim upravnim putem, a ne sudskom parnicom. (Vd. Cappello, De matrimonio, II, 353). Zato je razumljivo, što Kodeks i ne donosi procesnih propisa za parnice o rastavi od stola i postelje i što je Crkva tolerancijom (S. C. S. O., 19. XIII. 1860; 25. VI. 1885) ili privilegijem (u talijanskom, austrijskom i jugoslav. konkordatu) prepustila sudovanje o rastavi od stola i postelje državnim (građanskim) sudovima.

²⁹ Vd. i § 196 Austr. Naputka za duhovne sudove od g. 1856.

Prije Kodeksa protivno je mišljenje, da ni presude o rastavi od stola i postelje nikada potpuno ne dobivaju konačne pravne moći naveo (ali s nekom nesigurnošću) čuveni pariški profesor A. Esmein († 1913) pozivajući se na jedno mjesto slavnoga dekretaliste Nikole de Tudeschis (1381-1435) koji se u kanonistici obično naziva Panormitanus,³⁰ ali i Abbas Siculus i Abbas Modernus.³¹

Esmein rješavajući pitanje, da li je sudska presuda na doživotnu rastavu od stola i postelje zbog preljube jedne stranke, neopoziva i konačna, tvrdi, da u slučaju, kada se i druga stranka naknadno ogriješi preljubom, ne može doduše prva kriva stranka zatražiti, da se već izrečena rastava stavi izvan snage i uspostavi ženidbena zajednica, ali da to može odrediti nadležni sudac po službenoj dužnosti, i to ili zato što presuda o rastavi od stola i postelje uopće nije u potpunom smislu (véritablement) zadobila pravnu moć ili u najmanju ruku zato, što je takova presuda izrečena uvjetno: ako se i protustranka naknadno ne ogriješi preljubom.³² U današnjem pravnom jeziku reklo bi se, da je takova presuda dobila samo formalnu, a ne i materijalnu pravnu snagu.^{32a}

Ono mjesto u komentarima Panormitanusa, na koje se poziva Esmein, glasi ovako: »Sed opinio communior et favorabilior est, ut matrimonium reintegretur saltem officio iudicis, quod tenet Innocentius hoc satis mihi placet, ne isti sic separati incidant in adulterium. Et quia, stante vinculo matrimoniali, non potest dici quod injuria sit illata mulieri seu ipsi matrimonio, et ideo debet fieri hinc inde compensatio, et ex hoc nota quod sententia fuit lata super separatione ma-

³⁰ Vd. Schwerzer, Nicolaus de Tudeschi archiepiscopus Panormitanus et S. R. E. cardinalis, Strassburg 1924.

³¹ Vd. Van Hove, Prolegomena ad Cod. Iur. Can., Mechliniae — Romae, 1928, 262.

³² Esmein, Le Mariage en droit canonique, Paris 1891, II, 97: »On s'en tira en disant que, si l'époux condamné ne pouvait pas réclamer l'autre époux, devenu également coupable, le juge pouvait d'office imposer la réconciliation. Il résultait de là, comme l'observe Panormitanus, que la sentence ici, comme lorsqu'il s'agissait de la validité ou de la nullité d'un mariage, n'avait point véritablement force de chose jugée; ou, de moins, le divorce n'était prononcé que conditionnellement, à condition que les époux vivraient continenter.«

^{32a} Vd. Köstler, Das österr. Konkordatseherecht, Wien 1937, 154.

trimonii quoad torum, non tamen transit ex toto in rem iudicatam.«

To je tumačenje na odredbu c. ex litteris (c. 5, X, IV, 19), koja se je redovno citirala u glasovitoj kanonističkoj kontroverzi: »An, facto per sententiam divortii, nocens potest cogere innocentem ad conjugale consortium, si hic commiserit adulterium post separationem.«³³ Ta je kontroverza jedino pitanje, kod kojega su se kanonisti prije Kodeksa uzgredice dodirnuli i pitanja, da li presuda u parnici o rastavi od stola i postelje postaje konačno pravomoćnom. Na jednoj strani bili su pisci, koji su zastupali mišljenje,³⁴ da kriva stranka nikada ne može tražiti, da se uspostavi ženidbena zajednica, ako je izrečena presuda međutim postala pravomoćnom (»si intercesserit sententia quae iam in rem iudicatam transierit«). Baš u pravomoćnosti presude o rastavi od stola i postelje nalaze oni glavni razlog, zbog kojega kriva stranka ni u slučaju naknadne kompenzacije krivnje, ne ima prava tražiti uspostavu ženidbene zajednice.³⁵ Dopuštaju doduše i ovi autori, da sud može u takovom slučaju ureda radi odrediti uspostavu ženidbene zajednice, ali zato »quia delictum superveniens praeiudicat rei iudicatae ob animae periculum, iudicis seu Episcopi officium est tali periculo occurrere.« (Rosset) Svi su dakle ovi autori smatrali, da presuda o doživotnoj rastavi od stola i postelje zadobiva konačnu pravnu moć.

No toga nisu poricali ni zastupnici protivnog mišljenja,³⁶

³³ O tom spornom pitanju raspravlja dosta opširno i naš Belaj (Kat. crkv. pravo, Zagreb 1901, 2. izd., 571) pod naslovom: »Da li se imade uspostaviti ženidbena zajednica, ako poslije izrečene doživotne rastave nevinna stranka učini preljub?« Opširno izvješćuje o toj kontroverzi Michael Rosset u svom velikom djelu: *De sacramento matrimonii* (6 vol. Paris 1895—1896.) navodeći sve pisce i sve njihove razloge pro i contra (VI, nr. 4042—4047).

³⁴ To su prema Rossetu (nr. 4042): S. Thomas, Sylvester, Sanchez, Filliucius, Bonacina, Guttierrez, Layman, Pirhing, Salmanticenses, S. Alphonsus, Gury, Marc, Varceno, d' Annibale, Grandclaude, Lehmkühl et alii.

³⁵ »Conjugi repetenti obstat exceptio rei iudicatae, quam aboleri nequit adulterium commissum quando sententia absolvit innocentem a conjugalis societatis debito, dissolvitque matrimonium contractum quoad jus thori et habitationis, manente vinculo.« (Rosset, ibd.)

³⁶ To su ovi: S. Bonaventura, Hostiensis, Joannes Andraeas, Abbas, S. Antoninus, Navarrus, Covarruvias, Cajetanus, Perez, Dicastillus, Aversa, Pontius, Estius, Sylvius, Leander, Diana, Patrus Barbosa, Augustinus Barbosa, Coninck, Gonzalez, Tamburini, Giraldi, Weistner, Pignatelli, Fagnan, Reiffenstuel, Schmier, Schmalzgrueber, Pichler, La Croix, Ferraris et alii. Tako izbraja Rosset (pag. 377).

koji su dokazivali, da prva kriva stranka i ma prava tražiti, da se u slučaju naknadnoga preljuba protustranke, odredi uspostava ženidbene zajednice. I ti naime autori dopuštaju, da je izrečena presuda o rastavi zadobila pravnu moć, pa da se stoga ne može staviti izvan snage, ali da se u tom slučaju zapravo radi o posve novoj parnici (bolje reći o obnovi parnice povratom).³⁷ Upravo iz ove kanonističke kontroverze može se sa potpunom sigurnošću utvrditi, da je kanonistička nauka prije Kodeksa jednodušno držala, da presude o rastavi od stola i postelje dobivaju konačnu pravnu moć i postaju formalno pravomoćne.

Kao prvi i dugo vremena jedini³⁸ ustvrdio je protivno uvaženi kurijalni kanonista Francesco Roberti.³⁹ On je u glavnom svom djelu *De processibus*⁴⁰ govoreći o kanonskoj procesnoj ustanovi, po kojoj stanovite presude nikada ne zadobivaju konačne pravne moći, izložio odredbe kanona 1903 Kodeksa kan. prava u tom smislu, da po tim odredbama presude u svim ženidbenim parnicama bile one vinkularne ili samo parnice o bitnim bračnim pravima n. pr. o rastavi od stola i postelje, nikada ne postaju pravomoćne:

»*Excluduntur a re iudicata sententiae latae circa vinculum vel iura essentialia matrimonii ex vinculo promanantia e. g. de separatione coniugum*«.

Roberti ove svoje tvrdnje ne dokazuje i ne obrazlaže potanje, nego je uzima kao nešto, što je očito i što se po sebi razumijeva, jer se kod rastave od stola i postelje radi o ženidbenoj zajednici, koja bitno i nužno slijedi iz ženidbene veze.

³⁷ *Exceptio rei iudicatae obstat, si actor velit impetere vim sententiae, quae transiit in rem iudicatam; non vero si intendat agere ob novam causam, quae novam declarationem exigit.* « Rosset (pag. 379). Ili kako kaže Reiffenstuel (*Jus can. univ.*, 1. IV., t. 88), koji također ne poriče, da je presuda o rastavi od stola i postelje postala pravomoćnom: »per hanc compensationem minime retractatur, nec laeditur prior sententia, sed potius ex nova causa, delicto nempe, datur nova actio«.

³⁸ Tek je nedavno Jone (*Gesetzbuch des kanonischen Rechtes*, Paderborn 1940, III, 230) preuzeo tvrdnju Robertijeve.

³⁹ Monsig. Francesco Roberti rođ. 7. VII. 1889. u Pergola (Italija), profesor kanonskog procesnog prava na Pontif. Institutum utriusque iuris i dekan kanon. fakulteta na Pontificio Ateneo Laterano; Prelato domestico S. S. (23. III. 1922); auditor Rimske Rote (5. VI. 1936); konzultor u više S. kongregacija; konzultor Interpret. Komisije i referendar kod Vrhovnog sudišta Apost. Signature. (Vd. *Annuario Pontificio*, 1940).

⁴⁰ Roberti, *De processibus*, Romae 1926, II, 248.

Kao autoritativni razlog navodi jedino čuvenog kanonistu Isusovca Enrika Pirhinga⁴¹ za kojega kaže: »qui hanc sententiam iam dicit probabiliorem« i upućuje na odnosno mjesto njegovog velikog djela.⁴² Radi velikog ugleda, koji Roberti ima kao uvaženi procesualista i radi njegovog položaja u rimskoj kuriji (on je i konzultor u Interpretacijskoj komisiji) nije bilo lako ne primiti ovu njegovu tvrdnju kao sigurnu barem de lege lata.⁴³

No uvidom u ono mjesto kod Pirhinga,⁴⁴ na koje se poziva Roberti, našli smo, da Pirhing nije nipošto onako opće-

⁴¹ Ehrenreich Pirhing, S. J., rođ. 12. IV. 1606. u Sigartenu kod Passau u Bavorskoj, umro 15. IX. 1679. u Dillingenu, gdje je bio profesorom kanonskog prava na bogosl. fakultetu. Glavno mu je djelo: *Jus canonicum, nova methodo explicatum*, in. II. V. decretalium distributum (5 folio svezaka: Dillingae 1673./78. i 1722.) Radi kritične uporabe vrela i ranije literature spada među najčuvenije kanoniste. »Optimus canonista«. Van Hove, *Prolegomena*, 287.

⁴² Lib. II, Tit. XXVII, n. 53 vd. Roberti, II, 248 nota (4).

⁴³ U svojoj sudskoj praksi već sam g. 1936. u jednoj trećemolbenoj presudi o rastavi od stola i postelje, koju je izrekao đakovački biskupski žnidbeni sud kao delegovani od sv. Stolice trećemolbeni sud (od 23. VI. 1936. broj 461) u smislu Robertijevom uzimao odredbe kk. 1903. i 1989 i usvojio mišljenje, da na temelju odredaba ovih kanona ni presude o rastavi od stola i postelje nikada ne zadobivaju konačne pravne moći.

⁴⁴ Pirhingovo djelo: *Jus canonicum, Dillingae 1674.—1678.* pronašli smo u Metropolitanskoj knjižnici Prvostolnog kaptola zagrebačkog (u pohrani sveuč. knjižnice) pod signaturom: M 11105. U sveuč. knjižnici ima samo jedan svezak (Ll. IV. et V.)

Cijelo to mjesto na koje se poziva Roberti, glasi doslovno ovako (Lib. II, Tit. XXVII, n. 53): *Assertio secunda. Tametsi sententia in causa matrimoniali in rem judicatam, quoad vinculum matrimonii contrahendum, vel dissolvendum, non transit; ut ex dictis patet: transit tamen sententia divortii, per quam non quidem matrimonium dissolvitur, quoad vinculum, sed solum quoad obligationem tori et cohabitationis conjugum, in rem judicatam; quia tunc nullum peccatum fovetur: nam, cum matrimonii vinculum maneat, neuter potest aliud matrimonium contrahere, et neuter cogitur accedere ad non suam, vel non suum; adeoque possunt conjuges, sine peccato, communi consensu esse separati. Neque vero sententiae divortii adscribendum est, si forte ex separatione ansam fornicationis sumat alter conjugum, vel etiam uterque; sed potius culpae conjugis fornicantis: ac proinde privilegium concessum matrimonio (ut sententia lata, ad illud contrahendum, vel dissolvendum, non transeat in rem judicatam) ad sententiam divortii quoad torum et cohabitationem non est extendendum. Nec refert, quod conjux innocens semper possit agere ad adulteri conjugis etiam inviti reconciliationem: nam id provenit, non ex eo, quod sententia divortii non transierit in rem judicatam; sed quia conjugi innocenti semper est liberum ac licitum remittere injuriam sibi irrogatam, ac ita sibi reconciliare adulterum; prout docet Abb. in cit. c. Lator; Alex. ibid. n. 12.*

Verum rectius dicitur cum Felino ibid. n. 9. et Sanch. lib. 10. de matrim. diss. 9. n. 4 *sententiam divortii non transire in rem judicatam, quoad ea, quae sunt in favorem conjugis adulteri: bene tamen quoad ea, quae in odium illius et favorem innocentis cedunt: ac proinde*

nito kao Roberti ustvrdio, da sve presude u parnicama o rastavi od stola i postelje nikada ne zadobivaju konačne pravne moći, a još je manje to smatrao kao »*sententia probabilior*«. Pirhing najprije navodi kao usvojeno mišljenje, da presude o rastavi od stola i postelje ne spadaju kao vinkularne među takove presude, koje nikada ne postaju konačno pravomoćne, pa onda dodaje, da bi bilo točnije reći (»*rectius dicitur cum Felino et Sanchez*«)⁴⁵ da presude o rastavi od stola i postelje zbog preljube krivnjom jedne stranke dobivaju konačnu pravnu snagu samo djelomično t. j. samo za nekrivu stranku, a ne dobivaju pravomoćnosti za krivu stranku.⁴⁶ To je dakako sasvim nešto drugoga od onoga, što tvrdi Roberti. No mora se priznati, da je tvrdnja Robertijeva o tom, da i sve presude o rastavi od stola i postelje uopće jednako kao i presude vinkularne nikada ne dobivaju konačne pravne moći, juristički posve

coniugem innocentem, post terminum appellationis elapsam, si velit allegare, injustam fuisse sententiam divortii et reconciliationem petat, non esse audiendum; at innocentem semper admittendum esse, si agat ad reconciliationem adulteri, neque huic competet exceptionem rei judicatae contra innocentem. Ratio est; quia, cum sententia divortii feratur in favorem innocentis conjugis et ad eius instantiam ac in odium alteri, cui Ecclesia nullo modo vult favere; ideo aequitas postulat, ne in favorem Rei seu nocentis et damnum innocentis transeat in rem judicatam: nam, ut dicitur in 1. Evidenter; 16. ff. De except. rei judic. iniquissimum est proficere rei judicatae exceptionem ei, contra quem judicatum est. Deinde, si sententia divortii transiret in rem judicatam, etiam respectu conjugis nocentis et in illius favorem; tunc, quamvis conjux innocens posset injuriam adulterii condonare, itaque reconciliare sibi adulterum volentem, non tamen posset coram Judice agere ad ipsius etiam inviti reconciliationem; quia agenti obstaret exceptio rei judicatae, et hac ratione foveretur peccatum; quia daretur conjugi ansa fornicandi; ut, dum alter divortium petit, ipse nocens liberetur ab obligatione matrimonii. Neque refert, quod, postquam conjux adulter mutavit statum, v. g. profitendo in religione approbata, vel suscipiendo Ordinem sacrum, non possit innocens agere ad reconciliationem conjugis adulteri: nam, etsi tunc iam amplius non audiat, id tamen fit, non quod sententia divortii transierit in rem judicatam in favorem adulteri, sed potius ob negligentiam conjugis non petentis reconciliationem tempore debito. Sanch. c. 1.«

⁴⁵ Felinus je čuveni kanonista Sandaeus, koji se zove Felinac, jer je rođen u Felino u Italiji (1444.) Napisao je komentar dekretalima, koji se onda vrlo mnogo upotrebljavao i citirao. Umro je kao biskup (Luca, 1503.). Isusovac Thomas Sanchez (1550.—1610.) je priznati kapacitet u ženidbenom pravu (De sancto matrimonii sacramento, Genuae 1602). Vd. Van Hove, 263 i 296.

⁴⁶ U modernom pravničkom jeziku značilo bi to, da takove presude dobivaju samo relativnu, a ne i apsolutnu pravnu snagu. Vd. Krbek, Stranka u upravnom postupku, Zagreb 1928., 84.

ispravna, kada se polazi sa stajališta sadanjeg crkvenog propisa u kanonu 1903, da presude u statusnim parnicama nikada ne postaju pravomoćne, jer se po samoj naravi stvari i bez književnih potvrda mora ustvrditi: da li je nečija ženidbena zajednica razriješana sudskom presudom o rastavi od stola i postelje, bezuvjetno spada u pitanje o statusu dotičnoga lica.⁴⁷ I uvaženi građanski pravници kao na pr. Ehrenzweig, Lenhof i naš Zuglia⁴⁸ ubrajaju separatorne parnice u statusne.

Pri tomu stanju stvari nije pitanje, da li se i parnice o rastavi od stola i postelje imaju smatrati statusnim parnicama, o kojima govori kanon 1903 i da li i presude u tim parnicama nikada ne dobivaju konačne pravne moći prema odredbama kanona 1989., bilo riješeno i mišljenje Robertijevo nije se moglo smatrati posve utvrđenim, sigurnim i neospornim. To je došlo do izražaja i u jednom reskriptu Vrhovnog Sudišta Apostolske Signature od 20. febr. 1940 nr. 740/1940., kojim je bilo povjereno đakovačkom biskupskom ženidbenom sudu, da presudi jednu zagrebačku parnicu (Kodrin-Gabaj) u trećoj instanciji kao delegovani sud.⁴⁹ Prema stajalištu, koje je Apost. Signatura zauzela u tom reskriptu, nije se to pitanje moglo smatrati riješenim. Đakovački sud nije međutim tu parnicu konačno riješio, jer su spisi na zahtjev jedne od stranaka otstupljeni Sv. Rimskoj Roti na nadležno sudovanje.⁵⁰ No bilo je unaprijed jasno, da se bez pozitivne odredbe Sv. Stolice postavljena pitanja uopće ne mogu sa sigurnošću riješiti. Zato se je Preuzv. g. nadbiskup zagrebački⁵¹

⁴⁷ Vd. Dr. Belić, *Retractatio causae*, u đak. Glasniku, 1940, 157.

⁴⁸ Građansko procesno pravo, Beograd 1930., 279. Vd. Belić, I. c., 157.

⁴⁹ Signatura je naime u reskriptu o delegaciji upozorila đakovački sud, da pri rješavanju ove parnice treba među ostalim riješiti i ova pitanja: 1. *utrum causae separationis accensendae sint inter causas quae respiciunt statum personarum, et consequenter*; 2. *utrum in casu in considerationem veniant canones 1903 et 1989 de nova propositione causae vel potius 1905—1907 de restitutione in integrum, et quantenus hoc*; 3. *quodnam sit perpenso c. 1906 tribunal competens in casu*.

⁵⁰ Rota nije do danas spise sa svojom presudom povratila.

⁵¹ Koncept toga podneska bio je meni povjeren. Opremljen je u Rim 6. VII. 1940. i glasio je ovako:

»In provincia ecclesiastica Zagrebiensi tribunalia ecclesiastica iudicant causas matrimoniales tum pro foro ecclesiastico tum pro civili ita, ut eorum sententiae et decreta a tribunalibus civilibus Status ut res iudicatae respiciantur in solvendis quaestionibus et controversiis de effectibus

obratio posebnim podneskom sv. Stolici. Podnesak je bio upravljen i na S. Kongregaciju za sakramente i na Interpretacijsku komisiju (Pontificia Commissio ad Codicis canones authentice interpretandos).⁵²

Autentično rješenje sv. Stolice o smislu kk. 1903 i 1989.

S. Congregatio de Sacramentis otstupila je i sa svoje strane za- grebački podnesak Interpretacijskoj komisiji, koja je postavljena pitanja spojila u jedno i dala svoj odgovor, koji sadrži autentično i obvezatno tumačenje kanona 1903 i 1989. O tom odgovoru, koji je objavljen u Acta Apostolicae Sedis (1941., 173)⁵³ obavijestila je S. Kongregacija Preuzv. g. nadbiskupa reskriptom od 26. VI. 1941. Nr. 483/41 Vig, koji doslovno glasi ovako:

»Nexu epistolae Ex. T. Rev. mae n. 250/40 diei 31 maii currentis anni S. haec Congregatio communicare satagit se statim transmisisse pro competentia et solutione duo dubia

civilibus matrimonii. Ideo apud nos causae matrimoniales de separatione a toro et mensa regulariter tranctantur ordine iudiciario (coram tribunalibus dioecesanis) et non in ordine administrativo (coram Ordinario loci). Non raro autem contingit, ut partes processuales tales causas matrimoniales separationis finitas per sententias executivas iterum retractare desiderent ad normam canonis 1989 propter nova argumenta. Sed incertum manet, utrum tales causae matrimoniales de separatione, a toro et mensa accensendae sint inter causas quae respiciunt statum personarum de quibus in canone 1903, an potius inter tales causas pertineant tantum causae de vinculo.

Ideoque tribunalibus nostris matrimonialibus certa deest norma ad solvendam quaestionem praeliminarem in petitionibus pro retractione causarum matrimonialium separationis: utrum in considerationem veniant canones 1903 et 1989 CIC de nova causae propositione vel potius canones 1905—1907 de restitutione in integrum.

Infrascriptus metropolita ideo nomine suo et suorum suffraganeorum humillime ad solvendum proponit sequens.

DUBIUM

1) Utrum inter causas de statu personarum quae nunquam transeunt in rem iudicatam de quibus in canone 1903 recensendae sint etiam causae separationis a toro et mensa vel ad tales causas pertineant tantum causae matrimoniales de vinculo?

2) Utrum perinde inter causas matrimoniales quae nunquam transeunt in rem iudicatam de quibus in canone 1989 et quae firmo canone 1903 retractari semper poterunt, si nova argumenta praesto sint, accensendae sint omnes causae matrimoniales tum de vinculo quam de separatione, vel tantum causae matrimoniales de vinculo?»

⁵² Podnesak je upravljen i S. Kongregaciji radi toga, da se njezinim posredovanjem što prije postigne rješenje od Interpret. komisije, koja, kako je poznato, ne žuri. Kod S. Kongregacije je stvar opetovano iz Zagreba požurivana.

⁵³ Odnosni svezak Acta Apost. Sedis nismo primili, jer zbog ratnih prilika ne otprema se poštom.

circa naturam causarum separationis coniugum quae Ex. T. die 6 Julii 1940 S. huic Dicasterio miserat, Exc. mo Secretario Commissionis Pontificiae ad Codicis canones authentice interpretandos.

In fasciculo autem Commentarii officialis »Acta Ap. cae Sedis« diei 10 maii 1941, pag. 173, uti Ex. T. forte iam perspectum habebit continetur sequens dubium quod amplecti videtur duo dubia a te proposita:

»An causae separationis coniugum recensendae sint inter causas nunquam transeuntes in rem iudicatam, de quibus in canonibus 1903 et 1989.

Cui die 8. Aprilis 1941 Em. mi Patres dictae Pont. Commissionis responderunt: »Affirmative.«

Značenje ovoga rješenja sv. Stolice i zaključci, koji iz njega slijede.

Autentično tumačenje kk. 1903 i 1989, koje sadrži odgovor Interpretacijske komisije od 10. V. 1941. ima snagu zakonske odredbe (vd. k. 17, 2),⁵⁴ koja obvezatno propisuje, da je ženidbena zajednica t. j. zajedništvo stola, postelje i stanovanja u takovoj vezi sa valjanom ženidbom (ženidbenim vezom), da kanonski spada na osobni stalež i da je njegov sastavni dio. Dosljedno tomu nalazi se u ovom odgovoru i pozitivna zakonska odredba, da sve parnice o rastavi od stola i postelje spadaju među statusne parnice i da zato presude u tim parnicama jednako kao i parnice o ženidbenoj vezi (de vinculo) nikada ne zadobivaju konačne pravne moći. Ovom je odredbom potpuno napušteno dosadanje mišljenje starih i novijih kanonista, da presude o rastavi od stola i postelje postaju pravomoćne i sve su rasprave o tom postale bespredmetne.

Zato se ovaj odgovor Interpretacijske komisije mora smatrati vrlo važnim. On u jednoj bitnoj stvari izjednačuje sve ženidbene parnice bile one vinkularne ili rastavne, pa iz njega slijedi znatan broj zaključaka teorijskog i praktičnog značenja. Takovi su zaključci među ostalima napose ovi:

⁵⁴ Odgovor Interpret. kom. je pravilno proglašen u AAS (vd. k. 9), pa zato prema k. 17, § 2 ima snagu zakona. »Quamvis haec Commissio — kaže Van Hove, De legibus ecclesiasticis, Mechl. — Romae, 1930, 252 — nulla polleat potestate legislativa, ipsi committitur munus non tantum declarandi canones, sed etiam explicandi ius dubium, illud extendendi vel restringendi. Ita enim interpretationem intelligit can. 17, § 2.«

1) Izjednačenje bračnog procesnog prava. U smislu toga odgovora imaju se parnice o rastavi od stola i postelje smatrati ženidbenim parnicama sasvim jednako kao i parnice, u kojima se radi o ženidbenoj vezi. Zato vrijede za parnice o rastavi od stola i postelje sve postupovne odredbe (cc. 1960—1992), osim onih, koji se po prirodi stvari ili po izričitoj naredbi u riječima kanona odnose samo na vinkularne parnice.⁵⁵

2) Izuzetna svjedočka sposobnost. Među tima postupovnim propisima nalazi se i odredba o izuzetnoj svjedočkoj sposobnosti u pogledu osoba, koji su u rodbinskom odnosu sa parničnim strankama. (Vd. k. 1974). Prema tomu ne može više biti sumnje o tom, da se kao svjedoci u parnicama o rastavi od stola i postelje mogu pripustiti i takove osobe, koje inače kao nesposobni ne mogu pristupiti svjedočenju prema kanonu 1756, § 3, 3, jer su u bliskom rodbinskom odnosu sa parničkim strankama.⁵⁶ Zato će se protivna sudska praksa kod naših ženidbenih sudova morati u tom pogledu modificirati. Ipak će i dalje važiti ograničenje, da treba da se radi o takovoj okolnosti »cuius notitia aliunde haberi nequeat, et bonum publicum exigat ut habeatur« (k. 1757, §3, 3), kao i odredba našega partikularnoga prava, da se svjedoci iz rodbine moraju otkloniti »kada se iz osobite naravi slučaja rađaju razlozi osobiti, s kojih se smatrati imadu kao pristrani.« (Vd. § 155 Austr. Naputka za duh. sud.).

3) Inkvizitorni postupak. Budući da se kod rastave od stola i postelje radi o pravima, koja su u nužnoj i bitnoj vezi sa ženidbenom vezom (statusne parnice), to je i kod tih parnica u pitanju opće dobro Crkve i spasenje duša (»publicum Ecclesiae bonum et salus animarum.« Vd. k. 1618), pa zato sudski postupak nije isključivo petitoran (ad instantiam partium), nego prema prilikama i inkvizitoran i sud je ovlašten da postupa ureda radi (ex officio)

⁵⁵ Dosljedno tomu imale bi se i u postupku o rastavi od stola i postelje primjenjivati odredbe sadržane u poznatoj Instr. S. C. Sacram., 15 aug. 1936, u koliko se odnosi na procesne odredbe Kodeksa, koje vrijede jednako i za parnice o rastavi od stola i postelje.

⁵⁶ To su osobe, koje su sa strankama u srodstvu ili u tazbini u izravnoj lozi ili u prvom koljenu pobočne loze.

i da nadopuni propuste stranaka (vd. kk. 1618 i 1619).⁵⁷ To je uostalom već i do sada priznavalo naše partikularno pravo, koje je propisivalo, da je u parnicama o rastavi od stola i postelje: »povjerenik istražitelj vlastan osobe, od kojih se razjašnjenju učina nada, preslušati i onda, ako ih nije nijedna stranka navela kao svjedoke.« (§ 220 Nap. za duh. sud.)

4) Zaporaka pravomoćnosti. Budući da nijedna presuda o rastavi od stola i postelje po kanonskim propisima ne postaje nikada konačno pravomoćnom, neće naši ženidbeni sudovi, kako su to do sada činili, moći na presude o rastavi stavljati tz. zaporke (klauzule) o tom, da je takova presuda »zadobila pravnu moć i postala izvršnom«, nego će morati izdati odluku (executorium decretum, vd. kan. 1918), kojom izriču, da je odnosna presuda konačna i da je postala izvršnom ne spominjući pravomoćnosti.

No iznimka, koja je u tom pogledu uzakonjena (vd. kan. 1972) za presude izrečene u vinkularnim parnicama, da ipak dobivaju konačnu pravnu moć u slučaju, kada je ženidba međutim smrću razriješana,⁵⁸ morat će se primjenjivati i na presude o rastavi od stola i postelje. Zato će takove presude, ako su postale izvršne postati i konačno pravomoćne, kada je jedna stranka međutim umrla, pa se zato kod takovih parnica neće nikada moći postići obnova postupka. Na takove presude moći se stavljati i zaporaka pravomoćnosti.

5) Obnova postupka. Iz odredbe o tom, da presude o rastavi od stola i postelje nikada ne dobivaju konačne pravne snage, slijedi za sudsku praksu bez sumnje najvažniji zaključak, koji se odnosi na obnovu parničnog postupka. Takova se obnova od sada u parnicama o rastavi od stola i postelje ne može nikada postići putem tz. povrate u predašnje stanje (restitutio in integrum), koja je normirana u kk. 1905 do 1907. I ako to nije posve sigurno sadržano u odredba-

⁵⁷ Vd. moju radnju »Parnički postupak prema odredbama Kodeksa kan. prava« u đak. Glasniku, 1929, 45.

⁵⁸ »Attamen, regula generalis, qua statuitur sententiam circa matrimoniale vinculum seu statu coniugali in rem iudicatam non transire, locum non habet ubi vinculum per mortem alterutrius coniugis iam dissolutum est. Codex enim recens editus hac in re veterem disciplinam renovat, quae proinde interpretationem accipere debet a probatis auctoribus ad normam can. 6 eiusdem Codicis.« Tako S. R. Rota, I. c., AAS, 1922, 602. Vd. i Roberti, II, 248.

ma k. 1905 § 1, ipak se s obzirom na odredbe kk. 1603, 4 i 5, te 1687, § 2 u vezi s ručnim pismom (chirographum) Benedikta XV. »*Attentis expositis*«⁵⁹ uzima kao sigurno,⁶⁰ da se u ženidbenim parnicama ne može tražiti povrata u pređašnje stanje, jer se takova povrata može tražiti samo u slučajevima, kada nema drugoga pravnoga lijeka, a kod ženidbenih presuda, koje su postale samo izvršne, a ne i pravomoćne, može se tražiti obnova postupka ponovnim pokretanjem parnice (»*extraordinaria cognitione, pro natura harum causarum, ad novum examen admittere*«).

To je s jedne strane povoljno, jer obnova postupka nije ograničena uslovima normiranim u k. 1905, § 2, ali je s druge strane i vrlo nepovoljno zato, što za obnovu postupka u ženidbenim parnicama nije nadležan onaj sud, koji je izrekao izvršnu presudu, nego isključivo neposredno viši sud.⁶¹ U pravilu traži se obnova u parnicama o rastavi od stola i postelje, u kojima je izrečena već drugostepena presuda. Za obnovu postupka bit će dakle u pravilu nadležan trećestepeni sud, a to je *S. v. Rimska Rota*, (k. 1599 § 1, 2), ako se ne postigne izuzetno delegacija kojega dijecezanskoga sudišta.⁶² Poradi te odredbe moraju takove parnice prolaziti kroz četiri i više nadređenih instancija, i do konačne izvršnosti prolaziti će godine i godine, a parnični troškovi ići će u nedogled.⁶³

I u slučajevima, kada jedna od stranaka traži u postavu ženidbene zajednice, koja je razvrgnuta izvršnom presudom bilo na doživotnu bilo na privremenu rastavu od stola i postelje, potrebno je, da nadležni viši sud odredi ponovno pokretanje spora (*retractatio causae, novum examen*) i novom presudom izrekne, da nema više mjesta rastavi od stola i postelje i time raniju presudu stavi izvan kreposti. Za sve ove obnovne postupke nadležan je naime isključivo apelacioni sud

⁵⁹ *Fontes*, III, 848.

⁶⁰ Vd. Haring, *Der kirchliche Eheprozess*, Graz 1938, 97; Oesterle, *De restitutione in integrum, Jus Pontif.*, Romae 1939, 183. Ipak bi i u toj stvari bilo potrebno autentično tumačenje *Interpret. kom.*

⁶¹ Vd. o tom opširnije u mojoj radnji: *Izmjene u crkvenom bračnom pravu*, Zagreb, 1940, str. 21 i sl.

⁶² Dakle treba i sve spise prevesti na latinski jezik i uzeti pravne zastupnike u Rimu. Zato je odmah po primitku rimskoga rješenja, poslana molba sv. Stolici, da ili stalno ili barem za vrijeme, dok traje ovaj rat, delegira kao treću instanciju u obnovljenim parnicama o rastavi od stola i postelje jedan naš biskupijski ženidbeni sud.

⁶³ Vd. Dr. Belić, na nav. mj., 158.

t. j. onaj viši sud, pred kojim bi se spor rješavao, da prva presuda nije postala izvršnom. To je sadržano u rješenju Interpret. komisije od 16. jun. 1931. (AAS, 1931, 178) u vezi s odredbama čl. 217 i 218 Instr. S. C. Sacram. 1936, jer je sada posve sigurno, da ove odredbe važe i u parnicama o rastavi od stola i postelje.

Upotrebljena literatura

- Aichner, Compendium iuris ecclesiastici, ed. X, Brixinae, 1905
 Baron-Šrepel-Andrassy, Institucije rimskog prava, 3 izdanje, Zagreb 1913.
 Belić, Retractatio causae, u đak. Glasniku 1940, str. 156—158.
 Cappello, Summa iuris can., ed. 3, Romae 1938
 Cappello, De matrimonio, ed. 4, Romae-Taurini, 1939
 Chelodi, Ius de personis, Tridenti 1922
 Chelodi-Dalpiaz, Ius matrimoniale, ed. 4, Tridenti 1937
 Coronata, Institutiones iuris can., Vol. II (1931) i Vol. III (1933)
 Eichmann, Lehrbuch des Kirchenrechts, Paderborn 1923
 Esmein, Le mariage en droit canonique, I—II, Paris 1891
 Gasparri, Tractatus canonicus de Matrimonio, Romae, 1932
 Haring, Der kirchliche Eheprozess, 3 izd., Graz 1938
 Herman, Parnični postupak prema odredbama Kodeksa kan. prava, u đak. Glasniku, 1929, br. 5, 6 i 7.
 Herman, Izmjene u crkvenom bračnom pravu, Zagreb 1940
 Jone, Gesetzbuch des kanonischen Rechtes, III, Paderborn 1940
 Knecht, Handbuch des kath. Ehegesetzes, Freib. i. B., 1928
 Köstler, Wörterbuch zum Codex iuris can., München, 1937
 Köstler, Das österreichische Konkordats-Eherecht, Wien 1937
 Laurentius, Institutiones iuris eccl., ed. 3, Friburgi Br., 1914
 Lega-Bartocetti, Commentarius in iudicia eccl., I—II, Romae 1938
 Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik, Zagreb 1908/23.
 Mörsdorf, Die Rechtssprache des Cod. Iur. Can., Paderborn, 1937
 Noval, De processibus, I—II, Taurini-Romae, 1920
 Oesterle, De restitutione in integrum, u Jus Pontif., Romae 1939, 183.
 Pirhing, Jus canonicum nova methodo explicatum, I—V, Dillingae 1674/78
 Prümer, Manuale iuris eccl., ed. 2, Friburgi Br., 1920
 Reiffenstuel, Jus canonicum universum, I—V, Monachii 1702/14
 Roberti, De processibus, I—II, Romae 1926
 Roberti, Codicis Iuris Canonici schemata, Romae 1940
 Rosset, De sacramento matrimonii, tom. VI, Parisiis 1896
 Van Hove, Prolegomena ad Cod. iur. can., Mechliniae—Romae, 1930
 Van Hove, De legibus eccl., Mechliniae—Romae, 1930
 Vermeersch-Creusen, Epitome iur. can., tom. III, Mechliniae—Romae, 1936 ed. 5
 Wernz-Vidal, De processibus, Romae 1927
 Wernz-Vidal, Ius matrimoniale, 2 ed. Romae 1928